

PROTECTION OF HUMAN RIGHTS UNDER MARTIAL LAW

ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Melnyk V. I.

*Candidate of Legal Sciences,
Lecturer at the Department of Fire
Prevention and Life Safety
Institute of Public Administration
and Research in Civil Protection
Kyiv, Ukraine*

Мельник В. І.

*кандидат юридичних наук,
викладач кафедри профілактики
пожеж та безпеки
життєдіяльності населення
Інститут державного управління
та наукових досліджень
з цивільного захисту
м. Київ, Україна*

Людина, її права та свободи проголошені Конституцією України [1] найвищою цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, а неухильне забезпечення конституційних норм, дотримання прав і свобод людини і громадянина є її обов'язком.

Найчастіше в умовах війни беззахисним є основне право людини – право на життя. Відтак, утвердження прав людини й забезпечення умов для їх повної реалізації набувають особливої актуальності та вимагають належного законодавчого врегулювання, розроблення належних засобів контролю за дотриманням прав людини, надання пріоритету захисту гідності та благополуччя осіб, чий права були порушені.

Війна та викликані нею руйнування і небезпека призвели до порушень низки закріплених Конституцією України прав людини, які нерозривно пов'язані з її існуванням, зокрема: права на життя (ст. 27); права на повагу людської гідності (ст. 28); права на свободу та особисту недоторканність (ст. 29); права на недоторканість житла (ст. 30); право на невтручання в особисте і сімейне життя (ст. 32); права на свободу пересування та вільного вибору місця проживання (ст. 33); права володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю (ст. 41); права на працю (ст. 43); права на відпочинок (ст. 45); права на соціальний захист (ст. 46); права на житло (ст. 47); права на достатній життєвий рівень (ст. 48); права на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування (ст. 49); права на безпечне для життя і здоров'я довкілля (ст. 50); права на освіту (ст. 53) та ін. Це природні можливості людини, які є невідчужуваними та непорушними й охоплюють політичні свободи, громадянські права, економічні, соціальні та культурні права, що дозволяють їй обирати свою поведінку, користуватися ними як в особистих, так і в суспільних інтересах.

Поряд з першочерговими завданнями щодо зміцнення національної безпеки, подолання економічної та екологічної кризи, реформування державного управління забезпечення прав і свобод людини залишається головним обов'язком держави та має визначати зміст і спрямованість діяльності держави в усіх її зусиллях. У кризових ситуаціях ризики непропорційного обмеження прав і свобод людини зростають, що потребує особливого контролю з боку суспільства [2]. З огляду на це важливим є забезпечення реалізації прав і свобод людини, визначення процедури здійснення їх захисту.

В умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод людини із зазначенням строку їхньої дії. Не можуть бути обмежені права і свободи, передбачені ст. ст. 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63 Основного Закону (ст. 64).

Проте в умовах воєнного стану в жодному разі обмеження не стосуються права на захист людини під час війни, а також таких безумовних прав, як рівність громадян щодо конституційних прав і свобод та рівність перед законом; заборона позбавлення громадянства, права зміни громадянства; невід'ємне право на життя; право на повагу до гідності людини; право на свободу та особисту недоторканність; право направляти індивідуальні/колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових/службових осіб цих органів; право на житло; рівні права і обов'язки подружжя у шлюбі та сім'ї; рівні права дітей; право на судовий захист; право на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень; право знати свої права і обов'язки; незворотність дії в часі законів, нормативно-правових актів; право на професійну правничу допомогу; право не виконувати явно злочинні розпорядження чи накази; право не бути двічі притягненим до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення; презумпція невинуватості; право не давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом [1].

В умовах воєнного стану система захисту прав людини передбачає правові заходи, встановлені нормами національного та міжнародного права. Так, ст. 55 Основного Закону [1] передбачено право кожного будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань. Відтак, Конституцією та законодавством України визначено систему державних органів, до повноважень яких віднесено захист прав і свобод людини, зокрема це Президент України як Гарант додержання прав та свобод людини і громадянина, Конституційний Суд України, Верховна Рада України,

Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, підсистема судів загальної юрисдикції та спеціалізованих судів, прокуратура, адвокатура, інші правоохоронні органи України, місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування.

Окрім того, відповідно до Конституції України [1] громадяни можуть здійснювати дії, спрямовані на захист своїх прав і свобод, зокрема: – кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань (ст. 27); – об'єднуватися в політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод (ст. 37); – з цією ж метою проводити збори, мітинги, походи і демонстрації (ст. 39); – усі мають право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів (ст. 40); – кожному гарантується право на захист в суді своїх прав і свобод та звернення з конституційною скаргою до Конституційного Суду України (ст. 55); – кожен має право звертатися за захистом своїх прав до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини (ст. 55); – звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна (ст. 55).

Правова обізнаність громадян України щодо механізмів захисту своїх прав не тільки на національному рівні, а й міжнародному підтверджується використанням гарантованого Основним Законом правом звертатися за захистом своїх порушених прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, зокрема до Європейського Суду з прав людини.

Окреслюючи наявні на сьогодні проблеми реалізації та захисту прав людини і громадянина в Україні, варто вказати на низький рівень правової культури і правової свідомості переважної частини населення, а також дотримання законності й правопорядку, беззастережної відповідальності кожного перед собою й оточуючими за процес і результати своєї діяльності; відсутність чіткого контролю за діяльністю всіх органів державної влади; високий рівень корупції в державі тощо.

З огляду на викладене вище доходимо висновку, що права та свободи будь-якої людини, гарантовані цілою низкою міжнародно-правових актів, знайшли своє закріплення в Конституції України. Ухваливши Конституцію, держава Україна визнала і взяла під свій захист невід'ємні, невідчужувані права людини, які має однаковою мірою захищати. Неприпустимим є нехтування одними правами задля реалізації інших. Забезпечення прав і свобод людини і громадянина передбачає дотримання основного конституційного принципу – верховенства права.

Література:

1. Конституція України: Закон від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
2. Про Національну стратегію у сфері прав людини: Указ Президента України від 24 берез. 2021 р. № 119/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/119/2021#Text>
3. Права людини в діяльності поліції: практ. посіб. / Фонд ім. Фрідріха Еберта. *Національна академія внутрішніх справ*. Серпень, 2016. URL: <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/12804.pdf>.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-314-2-18>

HUMAN RIGHTS IN THE CONTEXT OF MODERN INTERPRETATION OF THE THEORY OF NATURAL LAW

ПРАВА ЛЮДИНИ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ТЕОРІЇ ПРИРОДНОГО ПРАВА

Panforova M. A.

*PhD in History, Associate Professor,
Associate Professor at the
Constitutional and Administrative
Law Department
National Transport University
Kyiv, Ukraine*

Панфьорова М. А.

*кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри конституційного
та адміністративного права
Національний транспортний
університет
м. Київ, Україна*

Проблема забезпечення прав і свобод людини постійно перебуває в центрі уваги юридичної науки і практики. Однією з її складових є тлумачення прав людини в контексті сучасної інтерпретації теорії природного права, як однієї з форм праворозуміння. Правова наука перебуває в інтенсивному пошуку комплексної, логічної концепції праворозуміння, яка б мала інтегруючу дію і давала розуміння справжньої сутності права, оскільки праворозуміння і є формою знання сутності та ролі права в регулюванні суспільних відносин.

Протягом сотень тисяч років мислителі різних народів – філософи, соціологи, правознавці – намагалися знайти співвідношення людини і держави, природного і позитивного права, права і закону. Ці проблеми були предметом дискусій починаючи з мислителів Давньої Греції та Давнього Риму. Наразі вони знаходяться в центрі обговорення громадськості та наукового співтовариства, залишаються одними з центральних в юриспруденції і активно обговорюються науковцями